

Cəmil Şamil oğlu Quliyev
Lənkəran Dövlət Humanitar Kolleci
qcamil@mail.ru

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNDƏ İSLAM DƏYƏRLƏRİ VƏ TOLERANTLIQ

Açar sözlər: *Ümummilli lider Heydər Əliyev, müstəqillik, mənəvi dəyərlər, islam, tolerantlıq*

Key words: *National leader Heydar Aliyev, independence, moral virtues, Islam, tolerance*

Ключевые слова: *Общационациональный лидер Гейдар Алиев, независимость, нравственные ценности, ислам, толерантность*

Giriş

Məlum olduğu kimi, Sovet dövlətinin ideologiyasında sosialist şüarlarla yanaşı ateist təbliğat da xüsusi yer tuturdu və bu ideologiya əsas gücünü islamla mübarizəyə sərf edirdi. Heydər Əliyev həmin təbliğatın mahiyyət və hədəflərini yaxından izləyən və anlayan, onun psixoloji ağırlığını öz içində yaşadan canlı bir şahiddir. Heydər Əliyev 1997-ci ildə Mədinə şəhərindəki Peyğəmbər məscidinin şərəf kitabına yazdığı ürək sözlərində öz duyğularını belə ifadə etmişdi: “Allaha şükür olsun ki, uzun illər qəlbimdə yaşayan arzuma, niyyətimə nail oldum. Bu tarixi hadisə qəlbimdə böyük həyəcan və rahatlıq hissi yaratdı, Allahın böyüklüyünü dərk etdim!” [Əliyev 1998, s. 2-3]. Qurani-Kərimin əl-Bəqərə surəsinin 284-cü ayəsində deyilir: “Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısı Allaha məxsusdur. Siz ürəyinizdə olanı zahirə çıxarsanız da, çıxarmasınız da Allah ona müvafiq sizinlə haqq-hesab çəkər. Allah istədiyini bağışlayar, istədiyinə də əzab verər. Allah, hər şeyə qadirdir!” [Bünyadov 1997, s. 50].

Heydər Əliyev 2-ci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıdarkən yenidən müstəqilliyini elan edən ölkəmiz öz tarixinin mürəkkəb, çətin və ağır illərini yaşayırdı. Qafqazın əsas ölkəsi sayılan, öz zəngin enerji qaynaqları, coğrafi-siyasi mövqeyi və insan potensialı ilə seçilən bu gənc respublika aşağıdakı ciddi böhranlarla üzləşmişdi: xarici təcavüz, Qarabağ münaqişəsi, köhnə siyasi-ideoloji sistemin dağılması ilə ölkə daxilində hakimiyyət boşluğu, hərc-mərclik meyilləri, cəmiyyətin psixoloji durumunda müşahidə edilən ümitsizlik, inamsızlıq və çaşqınlıq, əxlaqi-mənəvi mühitdə baş verən qeyri-müəyyənlik, insanlarda, cəmiyyətdə özünə-güvənmə hisslərinin zəifləməsi və s. Belə bir məqamda, öz siyasi təcrübəsi və intellekti ilə xarici amillərin təsirini zəiflətməyə və neytrallaşdırmağa qadir olan, ölkədaxili ixtilafları və hərc-mərcliyi cilovlaya bilən qüdrətli dövlət xadimi, cəmiyyətin inamını özünə qaytarmağı, burada milli-mənəvi birlik mühiti yaratmağı bacaran müdrik el ağsaqqalına ehtiyac vardı. Heydər Əliyev, məhz ağır böhran şəraitində bütün lazımi siyasi, ictimai və mənəvi keyfiyyətləri özündə birləşdirən bütöv bir şəxsiyyət kimi Azərbaycan xalqının harayına çıxaraq bütün sahələr üzrə məntiqi ardıcılıqla düşünülmüş gərgin fəaliyyətə başladı. Yeni dünya düzənindəki vəziyyəti nəzərə alaraq, həm Qərbi və Avropa ilə, həm də Rusiya, Yaxın Şərq və Asiya ölkələri ilə əlaqələr yaradaraq ölkənin İslam dünyasının bir parçası olmasına xüsusi önəm verirdi. Uzun müddət Sovet sisteminə fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Şərq mentalitetini və Şərq dəyərlərini yaşadan, milli-mənəvi keyfiyyətlərə böyük əhəmiyyət verən, eyni zamanda müasir dünyada baş verən proseslərin nəbzini tutmaqla praqmatik gerçəkliyi dərinlən dərk edən bir şəxsiyyət idi. O, Azərbaycanı düçar olduğu ağır böhrandan çıxarmaq üçün balanslaşdırılmış siyasi gedişlər etməklə yanaşı, sovetlərdən sonra cəmiyyətin öz milli-mənəvi köklərinə qayıdışı üçün mühüm addımlar atdı. Ölkədə dini-mənəvi dəyərlərə və İslama münasibətin nəzəri əsaslarını irəli sürməklə yanaşı, onların təşəkkülü və inkişafı üçün əməli işlər görməyə başladı. Digər bir tərəfdən, Azərbaycan ilə Şərq ölkələri, xüsusilə ərəb və İslam dünyası arasında çoxsahəli əlaqələrin qurulması, genişlənməsi və möhkəmlənməsi üçün ictimai-siyasi, elmi-mədəni və mənəvi zəmin hazırladı. Ümumiyyətlə, yeni tarixi şəraitində Azərbaycanın qarşılaşdığı böhranlardan çıxaraq özünə güvənməsi üçün ümummilli dirçəliş konsepsiyasına böyük ehtiyac var idi. Bu ideologiya, həm milli adət-ənənələrə və dini-mənəvi dəyərlərə söykənməli, həm də Azərbaycanın çağdaş dünyaya qovuşmasını təmin etməli idi. Deməli, yenidən müstəqilliyə qədəm qoyan ölkə dünyada gedən demokratiya, inkişaf və qloballaşma prosesindən geridə qalmamalı, həm milli mədəniyyətini və simasını, mənəvi özəlliyini yaşatmalı, həm də başqa mədəniyyət və dinlərdə dözümlülük şəraitində münasibət qurmalı idi. Bu olduqca çətin və həssas məsələnin düzgün həlli üçün düşünülmüş və ölçülüb-biçilmiş addımlar atılması tarixi zərurət kimi qarşıya qoyulmuşdu. Sovet ide-

ologiyasının sürətlə çökməsindən sonra, Azərbaycan xalqının yenidən öz milli mədəni dəyərlərinə qayıdışı təbii bir prosesə çevrildi və burada İslam xüsusi bir yer tutdu. Ona görə Azərbaycanın rəhbəri ölkənin islamla münasibətini düzgün və sağlam müstəvidə həll etməyə girişdi. Bununla bağlı bir neçə məqamı ümumiləşdirmək olar:

1. İslam Azərbaycan xalqının dini etiqadı olmaqla milli mədəniyyətinin tərkib hissəsidir.
2. Din cəmiyyətin milli, əxlaqi və mədəni bütövlüyünün önəmli amili kimi çıxış edir.
3. Müasir dövrdə dövlət-din münasibətlərinin düzgün tənzimlənməsinə ehtiyac duyulur.
4. Dinlər və xalqlar arasında anlaşma və dialoq yeni beynəlxalq şəraitin əsas tələblərindən biridir.

Ümumiyyətlə, islam Azərbaycan xalqının çox önəmli, zəngin milli-mədəni atributu sayılırdı. Ölkənin beynəlxalq aləmdə gerçək siyasi, iqtisadi müstəqilliyini qoruması, öz milli simasını, varlığını saxlaması üçün həmin zəngin xəzinəyə müraciət etməsi lazım gəlirdi. Heydər Əliyev bütün işlərdə olduğu kimi, burada da, həm məsələnin nəzəri cəhətlərini bilən, onu düzgün həyatı məcraya istiqamətləndirən rəhbər, həm də onun icra mexanizmini tənzimləyən praktik bir dövlət xadimi kimi fəaliyyət göstərdi. Prezident dəfələrlə din xadimləri və ruhanilərlə görüşdü, məscid və ziyarətgahlara baş çəkdi, bütün dini mərasim və bayramlar da xalqa müraciət etdi, bir sıra mərasimlərdə özü iştirak etməklə camaatla və möminlərlə ünsiyyətdə oldu. O, dini məsələlərə özünəxas bir maraqla, həssaslıqla yanaşırdı, hadisələrin seyrçisi yox, fəal iştirakçı olaraq onun əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirirdi. O, dinin, daha doğrusu, İslamın müasir Azərbaycan cəmiyyətində tutduğu yeri açıb göstərmək, məqsəd və məramını lüzumsuz yad ideoloji cərəyanların, qeyri-ənənəvi dini firqələrin missioner təşkilatların pozucu fəaliyyəti və təxribatlarının qarşısını almaq üçün ölkədə dini işləri tənzimləmək, dövlət-din münasibətlərini sağlam bir müstəvidə qurmaq üçün addımlar atırdı. İslam mədəni cəhətdən sağlam insanların və sağlam cəmiyyətin qaynağıdır. Sağlam cəmiyyət isə güclü və sarsılmaz dövlətçiliyin əsas sütunudur. Sağlam cəmiyyəti və güclü dövləti olan xalq bütün problemləri həll etməyə, öz işıqlı gələcəyini qurmağa, müasir dünyanın inkişaf və tərəqqi karvanına qoşulmağa qadirdir. Dinə münasibətin aydın təzahürü, dini dəyərlərin əhəmiyyətinin dəyərindən anlaşılması dövrə, zamana həmin konseptual siyasi baxışın çox mühüm tərkib hissəsi kimi diqqəti çəkir. Bu bağlılıq, bu vəhdət-bütövlükdə konsepsiyanın dəyərliliyini və uğurunu təmin edəcək dərəcə önəmlidir.

Müstəqilliyə qovuşandan sonra Azərbaycanda da dinə kütləvi qayıdış müşahidə edilir, hər cür yasaqlar, məhdudiyyətlər aradan qalxır, çoxlu məscidlər tikilir, dini mərasimlər geniş qeyd edilir, dini təhsilə meyl sürətlə artır. Bütün bunlar çox yaxşıdır, lakin həmin proses müəyyən çətinliklər, problemlər də doğururdu. İnam ruhi ehtiyacdən doğmalıdır. Buna görə də, dinə qayıdış dərin, əsaslı olduğu kimi həm də səmimi olmalı, düzgün təməl üzərində qurulmalıdır. Əsas məqsəd budur və Ümummilli lider Heydər Əliyevin dinlə bağlı qayğı və düşüncələrinin də elə məzmununu bu amal müəyyənləşdirirdi. Müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə Heydər Əliyevin ölkədəki prosesləri həmişə həssaslıqla izlədiyini, ən müxtəlif dini məsələlərin həllinə diqqətlə yanaşdığını görürük. Təsədüfi deyil ki, onun istər əməli fəaliyyətində, istərsə də elmi nəzəri irsində dinlə bağlı tədbirlər, mülahizələr mühüm yer tutur. Ölkə başçısı mütəfəkkir siyasətçi kimi həm tarixi, həm də müasir aspektdə dindən ardıcıl sürətdə söhbət açmışdır. Onun dinlə bağlı həyata keçirdiyi mühüm əməli işlər və söylədiyi dərin fikirlər bir-biri ilə daxilən bağlanır. Sözü ilə işi bir-birini tamamlayan böyük dövlət xadiminin fəaliyyətinin, düşüncələrinin mühüm bir sahəsini dolğun şəkildə göz önündə canlandırır.

Dindarlarla mütəmadi görüşlərdən tutmuş elmi müşavirələrə cənab ən müxtəlif tədbirlərdəki söhbətlərində, çıxışlarında ulu öndər Heydər Əliyev dönə-dönə ən yaxın tarixi dövrün neqativ təcrübəsinə müraciət edir, sovet dövlətinin dinə münasibətinin acı həqiqətlərini yada salırdı. Bunda məqsəd həmin yanlış siyasətin məhiyyətini açıb göstərmək, onun ibrətamizliyi üzərində bizi düşündürməkdir.

Məlumdur ki, sovet ideologiyasında ateizm təbliğatı xüsusi yer tutur, elmi texniki tərəqqinin yaratdığı geniş imkanlardan bəhrələnərək təkidlə Allaha etiqadsızlıq təlqin edilirdi. Lakin nə 70 il hökumranlıq edən ideologiya, nə də ateist dünyagörüşü Sovet dövlətini dağıtmaqdan xilas edə bildi. Bunun səbəbləri haqqında dünyanın bir çox siyasətçiləri və mütəxəssisləri müxtəlif fikirlər söyləmişlər. Dərinləşən iqtisadi böhran və bunu müşayiət edən siyasi hərc-mərclik həmin süqutun əsas amilləri kimi irəli sürülmüşdür. Maraqlıdır ki, Heydər Əliyevin şərtlərində həmin amillərlə yanaşı, ideoloji sahələr də vurğulanır. Belə nəticəyə gəlmək ola ki, zahirən çox qüvvətli, möhtəşəm görünən sovet ideologiyası, əslində, saxta, çürük təmələ söykənirdi. Buna görə həmin ideologiyasında, onun insanlara haqq yolundan uzaqlaşdırın təbliğatının məğlubluğu qaçılmaz idi və dünyanın altı da bir hissəsinə hökumranlıq edən dövlətin bir göz qırpımındaca çöküşünü Allahın cəzası kimi anlamaq mümkündür.

Ulu öndər Heydər Əliyev hələ ölkə prezidenti seçilməzdən əvvəl 5 sentyabr 1993-cü ildə “Təzəpir” məscidində Peyğəmbər Əleyhissəlamın mövludu münasibəti ilə keçirilən mərasimdəki çıxışında Azərbaycan xalqının bir müddət öz dinindən uzaq düşməsi səbəbləri, bunun acınacaqlı nəticələri üzrərində dayanır və məsələyə, həm də qeyd etdiyimiz aspektdən yanaşırdı. Əlbətdə, Azərbaycan xalqının da keçmiş SSRİ-nin

tərkibində yaşayan digər müsəlman xalqlarında öz dinindən təcrid olunmasının birbaşa səbəbkarı sovet siyasi-ideoloji sistemi idi və bu mülahizə Heydər Əliyevin təhlilində həmişə ön plana çəkilib. Lakin həmin hadisəni, ehtimal şəklində olsa da, eyni zamanda, Allahın sınağı kimi mənalandırmaqla daha geniş dini-fəlsəfi düşüncələr müstəvisinə çıxardaraq deyirdi: “Azərbaycan xalqı uzun müddət öz dinindən məhrum olmuşdur. Bu, əlbətdə, bizim üçün acınacaqlı bir haldır. Ancaq bu nə sizdən, nə də məndən asılı idi. Ola bilər ki, bu Allahın işidir. Və bu da bir imtahandır ki, görsünlər insan öz dinindən məhrum olandan sonra nə belələrə düşür və öz dininə qayıdandan sonra nə qədər xoşbəxtlik əldə edir” [Azərbaycan 1995, s. 500].

Məsələnin bu şəkildə qoyuluşu dini baxımdan da əsaslı görünür. Məlumdur ki, Qurani-Kərim Allahın öz bəndələrini müxtəlif vasitələrlə imtahana çəkdiyini dəfələrlə bizə bildirir. Məsələn, “əl-Bəqərə sürəsi 155-157-ci ayələrdə müsibətlə üzləşən Allah bəndələri səbrə dəvət edilir, belə olduqda onların Rəbbi tərəfindən bağışlanması və rəhmət gözləməsidir. Düşünmək olar ki, Azərbaycan müsəlmanları da keçmiş SSRİ-nin tərkibində (digər müsəlmanlar kimi) belə bir sınağa məruz qalmış, lakin Allahın rəğbəti yenidən onları öz dininə qayıtmasına fürsət vermişdir. Müxtəlif səbəblər üzündən öz dinindən uzaq düşənlər, adətən, böyük müsibət və məhrumiyyətlərlə üzləşir, lakin yenidən haqq yolunu tapıb Allaha doğru qayıdarkən onlar həqiqi xoşbəxtlik anlarını yaşayırlar.

Bunu Azərbaycanın timsalında da aydın görmək mümkündür. Müstəqillik dövründə yenidən öz dininə qovuşmaq imkanı əldə etməsi Azərbaycan müsəlmanlarında ruh yüksəkliyi, sevinc hissi doğurur. Buna görə də sovet ideologiyasının anti din, xüsusilə anti islam təbliğatından danışarkən ulu öndər Heydər Əliyev, mahiyyətinə dərinən bələd olduğu bu tarixçənin adətən dini-mənəvi dəyərlərə qayıdışın zəruriliyini və əhəmiyyətini vurğulamaqla tamamlayır. Müdrik və uzaqgörən siyasətçi kimi həmin prosesin indiki tarixi dövəmdə Azərbaycan cəmiyyətinin sağlam əsaslarla yenidən təşəkkülü və inkişafı, milli-mənəvi bütövlüyü və ondan özünəgüvənə psixologiyasının bərpası üçün önəmini müəyyənləşdirir.

Azərbaycan rəhbəri məruzə və çıxışlarında öz xalqının doğma dinindən zorla uzaq salınarkən keçirdiyi iztirabları daima yada salır. Bunda məqsəd, heç də, insanların təsirləndirmək və sarsıtmaq deyildi. Hərçənd ibrətamiz nəticələr üçün emisional-psixoloji yaşantıların da əhəmiyyəti az deyil. Ancaq məqsəd daha böyükdür: yaxın keçmiş acı həqiqətlərini xatırlanması, bunların bir daha təkrar olunmamasının mümkünsüzlüyünü açıqlamaq və şüurlara təlqin etmək naminə idi. Yəqin buna görə də 1998-ci ilin oktyabrında Bakıda keçirilən “Müasirlik və dini-mənəvi dəyərər” adlı Beynəlxalq konfransındakı geniş çıxışında Heydər Əliyev sovet hakimiyyəti dövründə dinə qarşı aparılmış total və fasiləsiz mübarizənin üzərində ətraflı dayanmağı lazım bilir. Həmin mübarizənin təkə bir ölkəyə qarşı yox, nəticə etibarilə bütünlükdə bəşəriyyətə qarşı yönəldiyini bəyan edir: “Məlumdur ki, biz 70 il kommunist ideologiyası ilə tərbiyələndirərək dinimizdən və dinin bizə bəxş etdiyi mənəvi dəyərlərdən məhrum olmuşuq. Kommunist ideologiyasının bəşəriyyətə vurduğu zərərəldən ən böyüyü 70 il ərzində dinə qarşı aparılmış təbliğat, xüsusən dinin qadağan olunması və təhrif edilməsi olmuşdur” [Əliyev 1997 (2), s. 58]. Sovet hakimiyyətinin dinlə amansız və aramsız mücadiləsi, heç şübhəsiz, sosializmin ictimai-ideoloji mahiyyətindən doğurdu. Lakin həmin təcrübə belə düşünməyə əsas verir ki, sovet ideologiyası dini nüfuzdan salmaqla öz rəhbərlərini bütələşdirmək üçün yol açmağa çalışırdı. Yəqin, elə buna görə də, sovet hakimiyyəti bu yolda ona mane olacaq ən başlıca qüvvəyə-ilahi dinlərə, xüsusilə, İslama qarşı amansız olmuşdur. Çünki, İslam dini, Qurani-Kərim yalnız bir Qadir Allaha tapınmağı önə çəkməklə, hər cür bütprəstlik meyllərini rədd etmişdir. İslamda insan Allahın bəndəsi olaraq təkə ona ibadət edir və ondan yardım diləyir [Qurani Kərim 1997, s. 2].

Sovet ideologiyası bir tərəfdən dini qadağan edirsə, başqa bir tərəfdən onu bütün vasitələrlə təhrif etməklə ictimaiyyətin gözündən salmağa çalışırdı. Heydər Əliyev bu məsələni də nəzərdən qaçırmır, sovet ateist təbliğatının acizliyini həm də bu amillə izah edirdi. O, beynəlxalq konfransda sözüne davam edərək bütün səylərinə baxmayaraq, sovet sisteminin dini hisslər, islam həqiqətlərinin ucalığı qarşısında duruş gətirə bilmədiyini qeyd edir, həmin sistemin sürətlə çökməsini buna canlı misal çəkir: “Ancaq, eyni zamanda, bu tarix onu da göstərir ki, din və o cümlədən bizim mənsub olduğumuz islam dini o qədər qüdrətə malikdir ki, heç bir ideologiya, heç bir hakimiyyət və heç bir hökmdar onunla bacara bilməz və 70 illik tarix də göstərir ki, bunu bacara bilməzdi” [Əliyev 1997 (2), s. 59]. Qurani-Kərim haqq olan İslama bütün kafirlərin, müşriklərin və münafıqlərin həmişə çalışdıqlarını, lakin onların uğursuzluğa düşər olacaqlarını ilahi xəbərdarlıqla bütün bədxahlara bildirir. Allahın dininə qarşı olanlar bu nuru söndürməyə çalışsalar da bacarmazlar. “Ət-tövbə” sürəsinin 32-ci ayəsində deyilir: “Onlar Allahın nurunu (dəlillərini, islam dinini, Qurani) batil sözləri ilə söndürmək istəyirlər. Allah isə kafirlərin xoşuna gəlməsə də, ancaq öz nurunu (dinini) tamamlamaq istər” [Qurani Kərim 1997, s. 193].

Azərbaycan liderin 9-11 dekabr 1998-ci ildə Bakıda keçirilən başqa bir toplantıda, “İslam sivilizasiyası Qafqazda” adlı Beynəlxalq konfransdakı çıxışında öz konkret müşahidələri və qənaətləri əsasında sovet siyasi-ideoloji sisteminin dinə qarşı yönəlmiş siyasətinin görünən və görünməyən tərəflərindən söhbət açır,

bir daha həmin mübarizənin məğlubiyyətlə nəticələnməsinin qanunauyğunluğuna diqqəti cəlb edir, bu məğlubiyyəti dini hissələrin xalqın həyatına, mənəviyyətinə atdığı rişələrin güclü və dərin olması ilə izah edir: “Sovetlər İttifaqının mövcud olduğu 70 il ərzində onun ərazisində din yasaq, qadağan edilmiş, ateizm təbliğatı aparılmışdır. Dinə qarşı çox kəskin mübarizə aparılmış, allahsızlıq, dini inkar etmək o illərdə kommunist ideologiyasının əsasını təşkil etmişdir. Biz bu dövrü yaşamışıq və indi, Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa edəndən sonra tarixi nöqteyi-nəzərdən qısa bir zamanda dinin, o cümlədən İslam dininin nə qədər dərin kökləri olduğunu daha da çox dərk etmiş oluruq”

Ulu öndər Heydər Əliyev yaxın keçmişin tarixi təcrübəsinin obyektiv mənzərəsini rəsm edir, buna görə də onun təhlil və qiymətləri sərrast və inandırıcı səslənir. Ümumiyyətlə, bu mühakimələr fakta əsaslanması və məntiqi ardıcılığı ilə seçilir. Daha sonra Heydər Əliyev deyir: “Qısa bir zamanda məlum oldu ki, əgər Azərbaycanda kommunist ideologiyası 70 il yox, 170 il də hökm sürmüş olsaydı, insanları İslam dinindən ayırmaq mümkün olmayacaqdı. Bu artıq faktdır. Eyni zamanda, bu, İslam dininin nə qədər böyük gücə malik olduğunu sübut edir” [Əliyev, 2005, səh 5].

Ümummilli lider Heydər Əliyev Naxçıvanda tikilən məscidin açılışında söylədiyi geniş nitqində bu incə məsələyə toxunaraq bildirirdi ki, o, Sovetlər İttifaqında yüksək vəzifə tutmuşdu və bu sayaq vəzifəli şəxslər dindən uzaq olmalı idilər. Kommunist Partiyasında və siyasi hakimiyyətdə yüksək yer tutmasına baxmayaraq, Allah daim onun qəlbində olmuş, amma şəraitə görə bunu biruzə verə bilməmişdir. Bütün bunlar şəxsiyyətin daxilində iztirablar doğururdu. Azərbaycan rəhbəri tarixi həqiqəti etiraf etməklə, həm də həmin mənəvi-psixoloji yaşantıları hiss etdirirdi. Bu yolla İslama qarşı aparılan qərəzli təbliğatın cəmiyyətə vurduğu mənəvi ziyana diqqəti yönəldirdi. “İslam sivilizasiyası Qafqazda” adlı Beynəlxalq konfransda söylədiyi fikirlər olduqca maraqlıdır: “Sovet hakimiyyəti dövründə dünyaya gəlmiş, yaşamış nəsillər, bəlkə də, o vaxtkı güclü təbliğat nəticəsində dinin, bizim üçün isə, ələlxüsus, islam dininin bu qədər zəngin mənəvi dəyərlərə, bu qədər dərin köklərə malik olduğunu anlaya bilmirdilər. Biz özümüz də bunu anlaya bilmirdik. Mən bunu etiraf edirəm” [Əliyev, 2001, səh 8].

Azərbaycan rəhbərinin dedikləri bir neçə mühüm məsələni dövrün tarixi həqiqətləri səviyyəsində açıqlayır və ümumiləşdirir: birincisi, sovet ideoloji siyasi sistemi müsəlmanları öz dinindən, dinin zəngin mənəvi dəyərlərindən, islam maarifindən uzaq saxlayırdı, çünki bu dəyərlərin gücünü bildiyinə görə yəqin edirdi ki, cəmiyyətdə sovet ideologiyasının təsiri azalır, İslama meyl rəsmi ideologiyaya üstələyir. Başqa bir tərəfdən, bolşeviklər dinə və xüsusilə, İslama qarşı mübarizədə həm ideoloji-siyasi təbliğat vasitələrindən istifadə etməklə gerçək dini maarifin qarşısını alır və islam dəyərlərini təhrif edir, həm də zorakılıq yolu ilə təsisatları və məscidləri, müqəddəs ziyarət yerlərini məhv edir, onların yerinə anbar və bu tipli binalar tikirdilər. Hətta məscid və ziyarətgahları partladır, darmadağın etməkdən belə çəkinmirdilər. Bunda məqsəd isə dini atributları ictimaiyyətin və xüsusilə yeni nəslin şüurundan silmək olub. Azərbaycanın əksər bölgələrində məscidlər, minarələr sökülüb, ümumi bina isə təsərrüfat işləri üçün istifadə edilmişdir. Yeni nəsil bunlardan xəbərsiz idi. Digər bir tərəfdən ruhanilər və dini şəxslər təqib edilirdi, hətta dindən uzaqlaşanlara allahsızlıq kitabçası kimi vəsiqə verildi. Təkcə Quran və islam maarifinə aid dini kitablar deyil, ərəb əlifbası ilə yazılmış çoxlu elmi, fəlsəfi, mühüm əhəmiyyət kəsb edən tarixi və ədəbi sərvətlər də məhv edilirdi. Əslində xalqın tarixi yaddaşının üstündən qələm çəkmək siyasəti yeridilirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev çıxışlarında bu barədə acı təəssüf hissi ilə dönə-dönə danışır. “Bibiheybət” məscidini 1994-cü ildə ziyarət edərkən bu müqəddəs ocağını necə vəhşiliklə dağıdılmasını yada salır. Burada yeni bir məscidin tikilməsi barədə qərar verir. Bu məscid kompleksi 1998-ci ilin may ayında tikilib başa çatdı və Prezident həmin açılışda çıxış edərək bir daha göstərdi ki, nə fiziki zor və məhv etmə, nə də siyasi-ideoloji təbliğat maşını insanların etiqadını sındıra bilməmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev 1-2 oktyabr 1998-ci ildə Bakıda Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Elmi-Dini Şurasının keçirdiyi “Müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər” adlı Beynəlxalq konfransda bu barədə bəhs edərək belə söyləmişdir: “Təsəvvür edin, o yer müqəddəs yerdir. Orada VIII əsrdə həzrəti Hökumənin qəbri olmuşdur. İmam Rzanın bacısı həzrəti Hökumənin qəbri üzərində vaxtilə insanlar məscid qurmuşdular və ora ziyarətgaha çevrilmişdi. Ancaq o müqəddəs yer, müsəlmanların, tək Azərbaycandan yox, dünyanın bir çox yerlərindən gələn müsəlmanların ziyarət etdiyi müqəddəs ocaq 1933-cü ildə partladılmışdır, dağıdılmışdır. Məscidi partladılar, dağıdılar, yerlə yeksan ediblər, amma insanlar ayağını o yerdən çəkə bilməyiblər. Həmişə “Bibiheybət” piri bizdə ona pir deyirlər - müsəlmanların ziyarət yeri olubdur, müsəlmanlar gedib orada, o yerə öz ehtiramını bildiriblər, Allah yolunda nəzirlərini veriblər və o yeri yaşadıblar” [İsgəndərov, 2008, s. 49].

Ulu öndər Heydər Əliyev həmin konfransda bu tipli başqa faktları da yada salır. Belə ki, Sovetlər zamanı İslama qarşı aparılan mübarizə nəticəsində yüzlərlə məscid və ziyarətgah məhv edilmişdi. Azərbaycan müstəqillik əldə edərkən ölkədə cəmi 18 məscid fəaliyyət göstərirdi. Lakin qısa bir vaxtda, yəni 7 il ərzində 1000-dən artıq məscid tikilmişdir. O, bu barədə sözlərini belə yekunlaşdırır: “İndi Azərbaycanda 1000-dən

artıq məscid var. Demək, insanların hamısının qəlbində məscid intizarı, məscid arzusu (məscid Allah evidir) o qədər yaşayıb ki, qısa bir zamanda hökumətin, dövlətin heç bir köməyi vəsaiti olmadan məscidlər tikilibdir. Bu mənim dediklərimə əyani sübutdur”[İsgəndərov, 2008,s.52].

Nəticə

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev İslam dəyərlərini xalqımızın milli sərvəti kimi dəyərləndirdiyi barədə fikirlərini açıqlayaraq belə demişdir: «Xalqımızın çoxminillik tarixi var və çox əsrlərdir ki, İslam dininə itaət edirik. İslam dini bizim doğma dinimizdir. Xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri, dinimizin adət-ənənələri və dəyərləri hamısı birlikdə bizim milli sərvətimizdir. Biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız çox dəyanətli xalqdır və zaman-zaman, əsrlər boyu cürbəcür məhrumiyyətlərə məruz qalaraq bütün bu adət-ənənələri unutmayıb. Nə vaxt ki, rəsmi dairələr bunu qadağan edib, yaxud da buna mənfi münasibət göstərüb, insanlar bunu qəlbində, öz ailəsində, evində yaşadıblar. Hətta bizim bəzi fədakar insanlar bu adət-ənənələrimizi yaşatdıqlarına görə çox əziyyətlər çəkiblər, bəzən də məhrumiyyətlərə, cəzalara məhkum olublar». Heydər Əliyevdən gətirdiyimiz kəlamlar onun xalqımızın ümumi və bəşəri dəyərlərə yiyələnməsində İslamın rolunu yüksək qiymətləndirdiyini göstərir. Məqalədə Ulu öndər Heydər Əliyevin dövlət-din münasibətlərinin qanunçuluq bazasının yaradılmasında, normativ hüquqi sənədlərin ardıcılıqla həyata keçirilməsində, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasında və inkişafında misilsiz xidmətlər göstərdiyini nümayiş etdirməsi əks olunubdur. Möhtərəm prezidentimiz Cənab İlham Əliyev bugün də, dövlət-din münasibətlərində yaranmış ənənəni uğurla davam etdirir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Heydər. Xalqımızın birliyi və dövlətimizin düzgün siyasəti sayəsində müstəqilliyimizi qoruyub saxlayacaq, daha da möhkəmləndirəcəyik // “Azərbaycan” qazeti, 28 may 1998
2. Qurani-Kərim. B., 1997. 302 səh
3. Qətiyyətin təntənəsi (sənədli xronika). B., “Azərənər”, 1995
4. Əliyev Heydər (1). Müstəqillik yolu (Seçilmiş fikirlər). B., 1997
5. Əliyev Heydər. Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında. Yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət // “Azərbaycan” qazeti, 30 dekabr 2000, 15 səh
6. İsgəndərov Anar. Təzəpir, B., “Qismət”, 2008, 152 səh
7. Əliyev Heydər (2). Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədi, dönməz və sarsılmazdır. “Azərbaycan” qazeti, 28 may 1997, 16 səh
8. Əliyev Heydər. Azərbaycan dövləti bundan sonra da yaşayacaq və müstəqilliyi əbədi, daimi olacaqdır // “Respublika” qazeti, 18 oktyabr 2001, 14 səh
9. Əliyev Heydər. Müstəqil Azərbaycan hüquqi dövlət quruculuğu, demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inamla irəliləyir / “Respublika” qazeti, 18 oktyabr 2002, 15 səh

Islamic values and tolerance in the heritage of national leader HeydarAliyev

Summary

In the article after the return to power of Heydar Aliyev implemented important measures towards analyzes the issues of regulation of relations between state and religion. National treasure of the azerbaijani people, the great leader of Islamic values as tolerance towards the creation of research and analysis services brought to our country. The article also tolerant environment in our country of the great leader in the creation of services were also considered.

Исламские ценности и толерантность в наследии Общенационального лидера Гейдара Алиева

Резюме

После возвращения Общенационального лидера Гейдара Алиева к политической власти, им были приняты множество мер, направленных на осуществление важных мер. В статье анализируются вопросы регулирования отношений между государством и религией, которые заняли важное место в политике Великого лидера. Гейдар Алиев всегда уделял большое внимание таким ценностям, как Ислам, толерантность в нашей стране. Политика, проводимая Общенациональным лидером была направлена на создание атмосферы взаимопонимания и толерантности.

Rəyçi: dos.F.Hüseyn

Göndərilib: 23.03.2020

Qəbul edilib: 27.03.2020